ПрАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук
_____ Яна РАЄВСЬКА
«__31__» _____ 2024 р.

СХВАЛЕНО на засіданні кафедри філософії та суспільних дисциплін
Протокол № 1 від 30.08.2024 р.
Завідувач кафедри
_____ Тамара НИЧ

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДОЛОГІЯ І ЛОГІКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Галузь знань:	**05 Соціальні та поведінкові науки**
Спеціальність:	**053 Психологія**
Рівень вищої освіти:	**третій (освітньо-науковий) рівень**
Освітня кваліфікація:	**доктор філософії з психології**
Освітньо-наукова програма:	**Психологія**

Київ – МАУП – 2024

Загальна інформація про навчальну дисципліну

Назва навчальної дисципліни	Методологія і логіка наукового дослідження
Шифр і назва спеціальності	053 Психологія
Освітньо-наукова програма	Психологія (підготовка докторів філософії)
Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти
Статус дисципліни	обов'язкова (ОК3, цикл загальнонаукової (філософської) підготовки)
Кількість кредитів і годин	3 кредити ЄКТС / 90 годин. Денна форма: лекції – 12 год; практичні (семінарські) заняття – 24 год; самостійна робота – 54 год. Заочна форма: лекції – 6 год; практичні (семінарські) заняття – 10 год; самостійна робота – 74 год.
Термін вивчення дисципліни	1 курс, I семестр
Мова викладання	українська
Вид підсумкового контролю	залік
Сторінка дисципліни на сайті	

Загальна інформація про викладача. Контактна інформація. Комунікація

Прізвище, ім'я, по батькові викладача	Мєлков Юрій Олександрович
Науковий ступінь	Доктор філософських наук
Вчене звання	Професор
Посада	професор кафедри філософії та суспільних дисциплін
Дисципліни, які викладає НПП	Філософія науки та інновацій, Методологія, дизайн та етика наукових досліджень в інженерії програмного забезпечення, Основи наукових досліджень, Методологія наукових досліджень та академічна доброчесність
Напрями наукових досліджень	Філософія науки, філософія освіти, філософія гуманізму, філософія демократії, практична філософія.
Посилання на реєстри ідентифікаторів для науковців (ORCID, Google Scholar)	https://orcid.org/0000-0002-8186-0357 https://scholar.google.com.ua/citations?user=LQGHb-wAAAAJ https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57224948590
Портфоліо викладача на сайті кафедри / Інституту / Академії	https://maup.com.ua/ua/pro-akademiyu/instituti/imvsn/kafedra-filosofii-ta-suspilnih-disciplin/melkov.html
E-mail	uka7777@gmail.com
Контактний телефон	+380683510973
Телефон кафедри	+380 (44) 494 47 54

Комунікація зі здобувачами (e-mail, месенджери, консультації, очні зустрічі)	uka7777@gmail.com

Структура курсу

Анотація курсу. Навчальна дисципліна «Методологія і логіка наукового дослідження» належить до обов'язкових освітніх компонентів (ОК3) освітньо-наукової програми «Психологія» підготовки докторів філософії за спеціальністю 053 «Психологія» і вивчається в І семестрі першого року навчання паралельно з дисциплінами «Філософія науки» (ОК2) та «Методологія і методи наукових психологічних досліджень» (ОК4). Курс закладає логіко-методологічний фундамент дисертаційної роботи: здобувач опановує рівні методології наукового пізнання, логічні форми мислення та закони логіки, вимоги до побудови категоріального апарату дослідження (проблема, актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза), логіку висунення та перевірки гіпотез, види умовиводів, правила доведення і спростування, моделі наукової аргументації, а також логіку формулювання наукової новизни та висновків. Особливу увагу приділено типовим логічним помилкам і когнітивним упередженням дослідника. Наскрізним практичним завданням курсу є розроблення логіко-методологічного паспорта власного дисертаційного дослідження, який проходить «апробацію» у симуляціях засідання кафедри та попередньої експертизи дисертації.

Предмет вивчення навчальної дисципліни: загальні принципи, форми та методи наукового пізнання; логічні закони, форми і процедури наукового мислення; логіко-методологічна структура наукового дослідження та вимоги до її узгодженості й обґрунтованості.

Мета курсу: сформувати у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти методологічну культуру та логічну компетентність, достатні для самостійного планування, обґрунтування, проведення і представлення оригінального наукового дослідження у сфері психології відповідно до вимог до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Завдання навчальної дисципліни:

- розкрити сутність науки як системи знання і виду діяльності, рівні та функції методології наукового пізнання;
- сформувати знання про логічні форми мислення (поняття, судження, умовивід), закони логіки та правила визначення і класифікації понять у науковому тексті;
- навчити будувати узгоджений категоріальний апарат дослідження (проблема, актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання) та перевіряти його логічну коректність;
- сформувати вміння висувати, формулювати, операціоналізувати та перевіряти наукові гіпотези;
- розвинути вміння застосовувати дедуктивні, індуктивні, абдуктивні умовиводи й умовиводи за аналогією, оцінювати межі узагальнення емпіричних даних;
- сформувати навички побудови доведення і спростування, аналізу наукової аргументації та виявлення логічних помилок і когнітивних упереджень;
- ознайомити з логікою методів емпіричного й теоретичного рівнів та причиново-наслідкового висновку;
- навчити формулювати наукову новизну, теоретичне та практичне значення, висновки й логічно вибудовувати структуру дисертації та наукової статті.

Пререквізити навчальної дисципліни: компетентності другого (магістерського) рівня вищої освіти з психології, зокрема з методології та організації психологічного дослідження, експериментальної психології та математичних методів у психології; паралельне вивчення дисциплін «Філософія науки» (ОК2) та «Методологія і методи наукових психологічних досліджень» (ОК4).

Постреквізити навчальної дисципліни: «Цифрові інструменти та відкрита наука в психологічних дослідженнях» (ОК5); «Якісні та змішані методи в психологічних дослідженнях» (ОК7); «Психометрія та статистичний аналіз даних у психологічних дослідженнях» (ОК9);

«Право інтелектуальної власності та академічна доброчесність у науковій діяльності» (ОК11); вибіркові дисципліни ВК2 («Епістемологія психологічного знання», «Методи наукового прогнозування в психологічних дослідженнях»); наукова складова ОНП – підготовка індивідуального плану наукової роботи, розділів дисертації, публікацій і публічний захист дисертації.

Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність (ІК)	ІК. Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати значущі комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері психології, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)	СК1. Здатність виокремлювати, систематизувати та прогнозувати актуальні психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження. СК2. Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у психології та дотичних до неї міждисциплінарних напрямах, та забезпечувати якість виконуваних досліджень.
Програмні результати навчання (РН)	РН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання щодо обраної для дослідження проблеми у сфері психології / на межі предметних галузей, а також дослідницькі уміння, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з психології. РН2. Розуміти загальні принципи та методи психології, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері психології та у викладацькій практиці. РН6. Критично і системно оцінювати результати власної науково-дослідної роботи і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми, визначати перспективи подальших наукових розвідок.

Зміст навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Денна форма, год.			Заочна форма, год.		
		Лекції	Практ.	СРС	Лекції	Практ.	СРС
Змістовий модуль 1. Методологічні та логічні засади наукового дослідження							
Тема 1	Наука як система знання та вид діяльності. Рівні методології наукового пізнання. Методологічна культура дослідника.	2	3	7	1	1	9

№ теми	Назва теми	Денна форма, год.			Заочна форма, год.		
		Лекції	Практ.	СРС	Лекції	Практ.	СРС
Тема 2	Логіка як інструмент наукового пізнання: поняття, судження, умовивід. Закони логіки. Визначення та класифікація понять у науковому тексті.	2	3	7	1	1	9
Тема 3	Логічна структура наукового дослідження: проблема, актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання та вимоги до їх узгодженості.	1	3	7	--	1	9
Тема 4	Гіпотеза в науковому дослідженні: види, вимоги до формулювання, гіпотетико-дедуктивний метод, операціоналізація понять і змінних.	2	3	7	1	1	9
Модульна контрольна робота 1							
Змістовий модуль 2. Логіка наукового обґрунтування, доведення та представлення результатів							
Тема 5	Умовиводи в науковому пізнанні: дедукція, індукція, абдукція, аналогія. Статистичний умовивід і межі узагальнення.	2	3	7	1	2	10
Тема 6	Доведення і спростування. Модель аргументації С. Тулміна. Логічні помилки та когнітивні упередження дослідника.	1	3	6	1	1	9
Тема 7	Логіка методів емпіричного і теоретичного рівнів. Причиново-наслідковий висновок: умови, загрози валідності, альтернативні пояснення.	1	3	6	--	1	9
Тема 8	Логіка представлення результатів: наукова новизна, теоретичне і практичне значення, висновки. Логічна структура дисертації та статті.	1	3	7	1	2	10
Модульна контрольна робота 2							
Разом:		**12**	**24**	**54**	**6**	**10**	**74**

Форма підсумкового контролю – залік.

Методи навчання: проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція із запланованими помилками; семінар-практикум із логічного аналізу; метод кейсів (аналіз фрагментів авторефератів, дисертацій і статей); логічні задачі та вправи на визначення, класифікацію,

побудову умовиводів; мапування аргументації (argument mapping); дебати; взаємне рецензування; симуляційні завдання (засідання кафедри із затвердження теми дисертації, експертиза аргументації статті, попередня експертиза дисертації); проєктний метод (логіко-методологічний паспорт дисертаційного дослідження); консультування з науковим керівником.

Методи оцінювання: усний контроль (опитування, доповідь, участь у дискусії, дебатах та симуляціях); письмовий контроль (логічні задачі, аналітичний огляд, аргументаційна карта, експертний висновок); тестовий контроль (модульні контрольні роботи); захист логіко-методологічного паспорта дисертаційного дослідження; взаємооцінювання та самооцінювання за чек-листами.

Технічне обладнання та / або програмне забезпечення

Для якісного викладання та опанування курсу використовуються: навчальні аудиторії, обладнані мультимедійним проєктором і комп'ютерами; доступ до мережі Інтернет; наукова бібліотека Академії та доступ до наукометричних баз (Scopus, Web of Science); офіційний сайт МАУП (http://maup.com.ua) і система дистанційного навчання Академії; онлайн-платформи для відеокомунікації (для здобувачів заочної форми); репозитарій дисертацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національного репозитарію академічних текстів; інструменти побудови аргументаційних карт і ментальних карт; текстові редактори з функцією рецензування; системи перевірки на текстові збіги.

Форми і методи контролю

Контроль успішності здобувачів поділяється на поточний і підсумковий (семестровий). Окремим накопичувальним видом контролю є захист індивідуального завдання – логіко-методологічного паспорта дисертаційного дослідження.

Поточний контроль здійснюється під час практичних (семінарських) занять і має на меті систематичну перевірку засвоєння теоретичного матеріалу та сформованості вмінь будувати категоріальний апарат дослідження, формулювати гіпотези, будувати умовиводи, аналізувати аргументацію, виявляти логічні помилки. Формами поточного контролю є: усне опитування; розв'язування логічних задач; аналіз кейсів; участь у дискусії, дебатах і симуляціях; підготовка письмових матеріалів; взаємне рецензування; виконання завдань для самостійної роботи.

Методи поточного контролю: усний контроль (опитування, доповідь, дебати, симуляція); письмовий контроль (логічні вправи, аргументаційна карта, експертний висновок, фрагмент паспорта дослідження); тестовий контроль; спостереження за участю в симуляціях; проблемні ситуації.

Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у формі заліку. Залік виставляється за результатами накопичення рейтингових балів упродовж семестру без проведення окремого підсумкового заходу за умови виконання всіх обов'язкових видів робіт (включно з участю в симуляціях і захистом паспорта дослідження) та набуття не менше ніж 60 балів зі 100. Здобувачі, які набрали 35--59 балів, складають залік у терміни, визначені нормативними документами Академії, після доопрацювання невиконаних видів робіт.

Система оцінювання та вимоги

Система оцінювання ґрунтується на принципах об'єктивності, прозорості, гнучкості та високої диференціації. Оцінювання результатів навчання здійснюється за модульно-рейтинговою системою із застосуванням 100-бальної шкали. Максимальна кількість балів, яку може накопичити здобувач за всі види навчальної роботи з дисципліни, становить 100.

Таблиця розподілу балів, які отримують здобувачі

Вид навчальної роботи	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Разом
Робота на практичних (семінарських) заняттях і самостійна робота	15	15	30
Участь у симуляційних завданнях	5	5	10
Модульна контрольна робота	15	15	30

Вид навчальної роботи	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Разом
Логіко-методологічний паспорт дисертаційного дослідження	15	15	30
Разом	**50**	**50**	**100**

Поточний контроль оцінюється в межах до 30 балів; участь у симуляційних завданнях – до 10 балів (по 5 балів за кожен модуль); модульні контрольні роботи – до 30 балів (дві МКР по 15 балів); логіко-методологічний паспорт дисертаційного дослідження – до 30 балів (два етапи по 15 балів). Мінімальна сума балів, за якої дисципліна вважається зарахованою, становить 60.

Критерії оцінювання роботи на практичних (семінарських) заняттях. Оцінюються: володіння понятєвим апаратом методології та логіки; коректність побудови визначень, класифікацій і умовиводів; узгодженість елементів категоріального апарату; обґрунтованість і доказовість суджень; уміння виявляти логічні помилки й пропонувати коректні формулювання; конструктивність участі в дискусії та взаємному рецензуванні.

Критерії оцінювання участі в симуляційних завданнях (до 5 балів за модуль). Виконання рольових функцій відповідно до сценарію (до 1); логічна коректність і доказовість висловлювань (до 2); якість запитань, заперечень і відповідей на них (до 1); якість підсумкового продукту симуляції – витягу з протоколу, експертного висновку (до 1).

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи. Модульна контрольна робота виконується у письмовій (тестовій) формі та оцінюється до 15 балів. Оцінювання (частка правильно виконаних завдань): «відмінно» – понад 90 %; «дуже добре» – 82–89 %; «добре» – 75–81 %; «задовільно» – 68–74 %; «достатньо» – 60–67 %; «незадовільно» – менше 60 %. Відсутність роботи – 0 балів.

Критерії оцінювання логіко-методологічного паспорта дисертаційного дослідження (30 балів). Паспорт розробляється на матеріалі теми власної дисертації і виконується у два етапи.

Етап 1 (до 15 балів, змістовий модуль 1) – категоріальний апарат: формулювання проблеми та обґрунтування актуальності; об'єкт, предмет, мета, завдання; визначення ключових понять; гіпотеза(и) та їх операціоналізація; матриця узгодженості «проблема – мета – завдання – гіпотези». Критерії: логічна узгодженість елементів (до 5); коректність визначень і гіпотез (до 5); обґрунтованість актуальності джерелами (до 5).

Етап 2 (до 15 балів, змістовий модуль 2) – логіка обґрунтування: аргументаційна карта центральної тези дослідження за моделлю С. Тулміна; перелік потенційних загроз валідності висновків і способів їх контролю; проєкт положень наукової новизни (за рівнями «уперше», «удосконалено», «дістало подальшого розвитку»), теоретичного і практичного значення; логічна схема структури дисертації. Критерії: доказовість і повнота аргументації (до 5); коректність формулювань новизни та їх відповідність завданням (до 5); якість захисту в симуляції попередньої експертизи (до 5).

Зведена шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)	Для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	дуже добре	зараховано
75–81	C	добре	зараховано
68–74	D	задовільно	зараховано
60–67	E	достатньо	зараховано

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)	Для заліку
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Політика курсу

Політика щодо академічної доброчесності. Викладання дисципліни ґрунтується на засадах академічної доброчесності відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту» та нормативних документів Академії (https://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/akademichna-dobrochesnist.html). Письмові роботи, аналітичні матеріали та презентації мають бути оригінальними, супроводжуватися коректними покликаннями на першоджерела й перевіркою на текстові збіги. Порушеннями академічної доброчесності вважаються академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

Політика інтелектуальної чесності та коректної наукової дискусії. Навчальна взаємодія ґрунтується на повазі до співрозмовника, критиці аргументів, а не особи, і готовності змінювати позицію під впливом обґрунтованих доводів. Під час симуляцій (засідання кафедри, експертиза, попередній захист) учасники дотримуються ролей і регламенту; критичні зауваження формулюються конструктивно та з пропозиціями щодо вдосконалення. Матеріали дисертаційних досліджень колег, оприлюднені на заняттях, не поширюються за межі навчальної групи без згоди автора.

Політика щодо відвідування, дедлайнів і перескладання. Відвідування занять є обов'язковим; пропущені заняття відпрацьовуються у визначений викладачем спосіб. Обов'язковою умовою зарахування є участь у симуляційних завданнях курсу (або виконання рівноцінного індивідуального завдання в разі пропуску з поважних причин). Індивідуальні завдання виконуються у встановлені терміни; роботи, подані з порушенням дедлайну без поважних причин, можуть оцінюватися зі зниженням балів. Перескладання здійснюється у порядку, визначеному нормативними документами Академії. Для здобувачів заочної форми навчання обсяг аудиторних занять зменшено відповідно до навчального плану, а частина завдань виконується в межах самостійної роботи з поданням через систему дистанційного навчання Академії.

Політика щодо оскарження. Здобувач має право на вмотивоване оскарження результатів оцінювання у порядку, визначеному нормативними документами Академії, звернувшись до викладача, завідувача кафедри або гаранта освітньо-наукової програми.

Політика використання цифрових інструментів та інструментів штучного інтелекту. Використання цифрових інструментів і генеративного штучного інтелекту допускається як допоміжний засіб пошуку джерел, структурування матеріалу та мовного редагування за умови прозорого декларування, критичної перевірки результатів і збереження авторства здобувача. Формулювання елементів категоріального апарату, гіпотез і положень наукової новизни, згенеровані штучним інтелектом, не можуть подаватися як власні без декларування; відповідальність за логічну коректність і достовірність поданих матеріалів несе здобувач.

Політика сталого розвитку. Викладання дисципліни узгоджується із Цілями сталого розвитку ООН, насамперед із Ціллю 4 «Якісна освіта», Ціллю 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура» і Ціллю 16 «Мир, справедливість та сильні інститути». Заохочуються раціональна, доказова та відповідальна наукова діяльність, критичне мислення і протидія псевдонауці та дезінформації.

Методичне забезпечення навчальної дисципліни

Навчально-методичне забезпечення дисципліни включає: силабус дисципліни; конспект (тексти) лекцій; методичні рекомендації до практичних (семінарських) занять; методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів; методичні рекомендації до логіко-методологічного паспорта дисертаційного дослідження; сценарії симуляційних завдань із рольовими картками та чек-листами; збірник логічних задач; банк кейсів (фрагменти авторефератів, дисертацій, статей); банк завдань для модульних контрольних робіт; перелік питань до заліку (додаток 1).

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень : підручник. Київ : АБУ, 2002. 480 с.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
3. Конверський А. Є. Логіка (традиційна та сучасна) : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2012.
4. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Слово, 2003. 240 с.
5. Copi I. M., Cohen C., McMahon K. Introduction to Logic. 14th ed. Harlow : Pearson, 2014.
6. Toulmin S. E. The Uses of Argument. Updated ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
7. Kerlinger F. N., Lee H. B. Foundations of Behavioral Research. 4th ed. Fort Worth : Harcourt College Publishers, 2000.
8. Shadish W. R., Cook T. D., Campbell D. T. Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference. Boston : Houghton Mifflin, 2002.

Додаткова література

1. Popper K. The Logic of Scientific Discovery. London ; New York : Routledge, 2002.
2. Walton D. Informal Logic: A Pragmatic Approach. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2008.
3. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011.
4. Pearl J., Mackenzie D. The Book of Why: The New Science of Cause and Effect. New York : Basic Books, 2018.
5. Creswell J. W., Creswell J. D. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 5th ed. Thousand Oaks : SAGE Publications, 2018.
6. American Psychological Association. Publication Manual of the American Psychological Association. 7th ed. Washington, DC : APA, 2020.
7. Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44.
8. Вимоги до оформлення дисертації : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт МАУП. URL: http://maup.com.ua
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua
3. Національний репозитарій академічних текстів. URL: https://nrat.ukrintei.ua
4. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: https://plato.stanford.edu
5. Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: https://iep.utm.edu
6. APA Style. URL: https://apastyle.apa.org
7. Google Scholar. URL: https://scholar.google.com
8. Scopus. URL: https://www.scopus.com

Додаток 1

ПрАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
Кафедра психології

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДОЛОГІЯ І ЛОГІКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти. Спеціальність 053 Психологія. ОНП «Психологія». Обов'язкова дисципліна (ОК3), 3 кредити ЄКТС / 90 год, І семестр, підсумковий контроль – залік.

1. Методичні рекомендації до практичних (семінарських) занять

Практичні (семінарські) заняття (денна форма – 24 год., заочна форма – 10 год.) мають характер логіко-методологічного практикуму. Вони спрямовані на відпрацювання вмінь будувати визначення та класифікації, формулювати елементи категоріального апарату дослідження, висувати й операціоналізувати гіпотези, будувати умовиводи, аналізувати та конструювати наукову аргументацію. Провідними формами роботи є семінар-практикум, розв'язування логічних задач, аналіз кейсів, мапування аргументації, дебати, взаємне рецензування та симуляційні завдання.

Порядок підготовки до заняття: опрацювати конспект лекції та рекомендовані джерела; виконати логічні вправи до теми; підготувати відповідний фрагмент логіко-методологічного паспорта власного дослідження; за потреби – підготувати доповідь або експертний висновок.

Наскрізний принцип курсу: усі практичні завдання виконуються на матеріалі власного дисертаційного дослідження, тому впродовж семестру формується логіко-методологічний паспорт дисертації, придатний для обговорення з науковим керівником і затвердження теми на засіданні кафедри.

Для здобувачів заочної форми аудиторні заняття проводяться в укрупненому форматі (семінари 1–2, 3–4, 5–6, 7–8 об'єднуються), а симуляційні завдання – у синхронному онлайн-режимі; решта завдань виконується в межах самостійної роботи.

Семінар 1 (Тема 1, 3 год.). Наука і методологія наукового пізнання

Питання для обговорення:

1. Наука як система знання, вид діяльності та соціальний інститут; критерії науковості.
2. Методологія: поняття, функції, рівні (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний).
3. Методологічні принципи психологічного дослідження (детермінізму, розвитку, системності, єдності свідомості й діяльності).
4. Методологічна культура та методологічна рефлексія дослідника.

Практичні завдання:

1. Схарактеризувати методологічні засади власного дослідження за чотирма рівнями методології (таблиця).
2. Проаналізувати методологічний розділ автореферату дисертації з психології та оцінити його повноту.
3. Скласти перелік із 10 ключових методологічних понять теми з дефініціями та джерелами.

Семінар 2 (Тема 2, 3 год.). Логічні форми мислення в науковому тексті

Питання для обговорення:

1. Поняття: зміст і обсяг, види, відношення між поняттями; операції з поняттями.
2. Визначення: види та правила; типові помилки визначення в наукових текстах.
3. Поділ і класифікація: правила, помилки; класифікація як метод наукового пізнання.

4. Судження та закони логіки (тотожності, суперечності, виключеного третього, достатньої підстави).

Практичні завдання:

1. Виправити помилки у 10 визначеннях психологічних понять, узятих з наукових текстів.
2. Побудувати класифікацію ключового конструкту власного дослідження з дотриманням правил поділу.
3. Визначити відношення між поняттями власного дослідження та унаочнити їх колами Ейлера.

Семінар 3 (Тема 3, 3 год.). Категоріальний апарат дослідження

Питання для обговорення:

1. Наукова проблема та проблемна ситуація; способи формулювання проблеми.
2. Актуальність дослідження: теоретичний, практичний і соціальний аспекти; доказовість обґрунтування.
3. Об'єкт і предмет дослідження: співвідношення та типові помилки.
4. Мета і завдання: логічна відповідність, вимоги до формулювань, дієслова завдань.

Практичні завдання:

1. Сформулювати проблему, об'єкт, предмет, мету та завдання власного дослідження.
2. Перевірити узгодженість елементів за матрицею «проблема – мета – завдання – очікувані результати».
3. Виконати взаємне рецензування категоріальних апаратів у парах за чек-листом.

Симуляційне завдання:

«Засідання кафедри психології: затвердження теми дисертації». Див. розділ 3 «Симуляційні завдання» (Симуляція 1).

Семінар 4 (Тема 4, 3 год.). Гіпотеза та операціоналізація

Питання для обговорення:

1. Гіпотеза як форма розвитку знання; види гіпотез (описові, пояснювальні, прогностичні; основні та часткові).
2. Вимоги до наукової гіпотези: перевірюваність, фальсифікованість, узгодженість з фактами, простота.
3. Гіпотетико-дедуктивний метод; нульова та альтернативна статистичні гіпотези; напрямлені й ненапрямлені гіпотези.
4. Операціоналізація понять: від конструкту до змінної та індикатора.

Практичні завдання:

1. Сформулювати загальну та 2–3 часткові гіпотези власного дослідження і перевірити їх за критеріями наукової гіпотези.
2. Скласти таблицю операціоналізації: конструкт – змінна – індикатор – методика – шкала вимірювання.
3. Переформулювати три «неперевірювані» гіпотези з навчального кейсу в перевірювані.

Семінар 5 (Тема 5, 3 год.). Умовиводи в науковому пізнанні

Питання для обговорення:

1. Дедуктивні умовиводи: категоричний силогізм, умовно-категоричні та розділові умовиводи.
2. Індуктивні умовиводи: повна і неповна індукція; методи встановлення причинних зв'язків (Дж. С. Мілль).
3. Абдукція (умовивід до найкращого пояснення) та аналогія в науковому пізнанні.
4. Статистичний умовивід: від вибірки до генеральної сукупності; межі узагальнення результатів.

Практичні завдання:

1. Розв'язати 10 логічних задач на побудову та перевірку правильності умовиводів.

2. Визначити тип умовиводу в п'яти фрагментах наукових статей та оцінити їх коректність.

3. Оцінити межі узагальнення висновків власного дослідження з огляду на планований дизайн вибірки.

Семінар 6 (Тема 6, 3 год.). Доведення, спростування, аргументація

Питання для обговорення:

1. Структура доведення: теза, аргументи, демонстрація; прямі та непрямі доведення.
2. Спростування: спростування тези, аргументів, демонстрації.
3. Модель аргументації С. Тулміна (твердження, дані, підстава, підкріплення, кваліфікатор, заперечення).
4. Логічні помилки (post hoc, хибна дилема, поспішне узагальнення, підміна тези тощо) та когнітивні упередження дослідника (підтверджувальне, HARKing, ефект ретроспективи).

Практичні завдання:

1. Побудувати аргументаційну карту центральної тези власного дослідження за моделлю С. Тулміна.
2. Виявити й класифікувати логічні помилки в навчальному тексті «дослідницької статті».
3. Запропонувати процедурні запобіжники від когнітивних упереджень у власному дослідженні.

Симуляційне завдання:

«Експертиза аргументації наукової статті». Див. розділ 3 (Симуляція 2).

Семінар 7 (Тема 7, 3 год.). Логіка методів та причиново-наслідкового висновку

Питання для обговорення:

1. Методи емпіричного рівня: спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент.
2. Методи теоретичного рівня: абстрагування, ідеалізація, формалізація, моделювання, аналіз і синтез, сходження від абстрактного до конкретного.
3. Умови причиново-наслідкового висновку: коваріація, часовий порядок, виключення альтернативних пояснень.
4. Загрози внутрішній, зовнішній, конструктній і статистичній валідності висновків.

Практичні завдання:

1. Обґрунтувати відповідність методів завданням власного дослідження (таблиця «завдання – метод – очікуваний результат»).
2. Визначити загрози валідності в трьох навчальних дизайнах досліджень і запропонувати способи їх контролю.
3. Сформулювати альтернативні пояснення кореляційного результату з навчального кейсу.

Семінар 8 (Тема 8, 3 год.). Наукова новизна, висновки та логіка структури дисертації

Питання для обговорення:

1. Наукова новизна: рівні («уперше», «удосконалено», «дістало подальшого розвитку») та вимоги до формулювань.
2. Теоретичне та практичне значення результатів; впровадження.
3. Логіка висновків: відповідність завданням, доказовість, межі.
4. Логічна структура дисертації та наукової статті (IMRAD); узгодженість вступу, розділів і висновків.

Практичні завдання:

1. Сформулювати проєкт положень наукової новизни власного дослідження та перевірити їх відповідність завданням.
2. Проаналізувати новизну у двох авторефератах і виявити некоректні формулювання.
3. Скласти логічну схему структури власної дисертації.

Симуляційне завдання:

«Попередня експертиза дисертації: захист положень наукової новизни». Див. розділ 3 (Симуляція 3).

2. Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів

Самостійна робота (денна форма – 54 год., заочна форма – 74 год.) забезпечує поглиблене опанування дисципліни та послідовну розробку логіко-методологічного паспорта дисертаційного дослідження. Основні види: опрацювання джерел; розв'язування логічних задач; аналіз авторефератів і статей; підготовка фрагментів паспорта; підготовка до симуляцій; підготовка до модульних контрольних робіт і заліку.

Тема	Зміст самостійної роботи	Год. (денна)	Год. (заочна)	Форма контролю
Тема 1	Опрацювання джерел з методології науки; таблиця рівнів методології власного дослідження.	7	9	Таблиця, глосарій
Тема 2	Логічні вправи на визначення та класифікацію; класифікація ключового конструкту.	7	9	Логічні вправи
Тема 3	Розроблення категоріального апарату; підготовка до симуляції «Засідання кафедри». Етап 1 паспорта.	7	9	Фрагмент паспорта
Тема 4	Формулювання гіпотез і таблиця операціоналізації. Етап 1 паспорта.	7	9	Захист етапу 1
Тема 5	Логічні задачі на умовиводи; аналіз меж узагальнення.	7	10	Логічні задачі
Тема 6	Аргументаційна карта центральної тези; підготовка експертного висновку для симуляції 2. Етап 2 паспорта.	6	9	Аргументаційна карта, висновок
Тема 7	Аналіз загроз валідності власного дизайну; таблиця «завдання – метод – результат».	6	9	Аналітична таблиця
Тема 8	Проєкт положень новизни, логічна схема дисертації; підготовка до попередньої експертизи. Етап 2 паспорта.	7	10	Захист паспорта
Разом		**54**	**74**	

3. Симуляційні завдання

Симуляційні завдання відтворюють реальні процедури наукового життя аспіранта і дають змогу застосувати знання з логіки та методології в умовах, наближених до академічної практики. Кожна симуляція завершується коротким дебрифінгом: учасники аналізують, які логічні та методологічні рішення були переконливими, а які потребують доопрацювання. Участь у симуляціях оцінюється до 10 балів за семестр.

Симуляція 1. «Засідання кафедри психології: затвердження теми дисертації» (Тема 3, змістовий модуль 1)

Мета: відпрацювати вміння презентувати та захищати категоріальний апарат дослідження, а також оцінювати його логічну узгодженість з позиції експерта.

Сценарій: відбувається засідання кафедри, на якому розглядається питання про затвердження тем дисертацій аспірантів першого року навчання. Кожен аспірант подає проєкт

теми з обґрунтуванням; кафедра ухвалює одне з рішень: «затвердити», «затвердити з уточненням формулювання», «повернути на доопрацювання».

Ролі учасників: головуючий (завідувач кафедри), секретар, аспірант-доповідач, науковий керівник, два рецензенти, члени кафедри (решта групи).

Хід симуляції:

1. Доповідь аспіранта (5 хв): тема, проблема, актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза.
2. Виступ рецензентів (по 2 хв) за чек-листом узгодженості категоріального апарату.
3. Запитання членів кафедри та відповіді доповідача (5 хв).
4. Виступ наукового керівника; обговорення й голосування.
5. Секретар формулює витяг із протоколу із зауваженнями; дебрифінг.

Продукт: витяг з протоколу засідання кафедри з рішенням і переліком зауважень; уточнений категоріальний апарат.

Критерії оцінювання: логічна узгодженість категоріального апарату; обґрунтованість відповідей; якість рецензентських зауважень (конкретність, доказовість, конструктивність).

Симуляція 2. «Експертиза аргументації наукової статті» (Тема 6, змістовий модуль 2)

Мета: сформувати вміння виявляти логічні помилки та когнітивні упередження в науковому тексті й формулювати обґрунтований експертний висновок.

Сценарій: редакція фахового журналу отримала рукопис статті (навчальний кейс з навмисно закладеними логічними помилками). Група виконує роль редакційної колегії, яка має ухвалити рішення щодо рукопису.

Ролі учасників: відповідальний редактор, три рецензенти (кожен працює з окремим аспектом: логіка висновків, валідність дизайну, коректність визначень), автор рукопису.

Хід симуляції:

1. Індивідуальний аналіз рукопису за чек-листом логічних помилок (15 хв).
2. Складання рецензентами експертних висновків за структурою «зауваження – аргумент – рекомендація».
3. Засідання редколегії: обговорення висновків, ухвалення рішення (прийняти / доопрацювати / відхилити).
4. Відповідь «автора» на рецензії (response to reviewers) та дебрифінг.

Продукт: експертні висновки рецензентів і рішення редколегії з обґрунтуванням.

Критерії оцінювання: кількість і точність виявлених помилок; правильність їх класифікації; якість аргументації та рекомендацій.

Симуляція 3. «Попередня експертиза дисертації: захист положень наукової новизни» (Тема 8, змістовий модуль 2)

Мета: відпрацювати логіку обґрунтування та захисту наукової новизни, відповідей на критичні заперечення.

Сценарій: фрагмент фахового семінару з попередньої експертизи дисертації. Аспірант захищає проєкт положень наукової новизни та логічну схему дисертації; опоненти перевіряють, чи випливає новизна із завдань і чи є вона доказовою.

Ролі учасників: головуючий, аспірант, два опоненти, експерт з академічної доброчесності, учасники семінару.

Хід симуляції:

1. Презентація аспіранта (5 хв): завдання – очікувані результати – положення новизни.
2. Критичні запитання опонентів (кожен – не менше двох заперечень із використанням прийомів спростування).
3. Відповіді аспіранта з використанням прийомів доведення.
4. Висновок головуючого: рекомендації щодо уточнення формулювань; дебрифінг.

Продукт: уточнені положення наукової новизни та логічна схема дисертації (етап 2 паспорта).

Критерії оцінювання: відповідність новизни завданням; доказовість відповідей; коректність заперечень опонентів.

4. Методичні рекомендації до логіко-методологічного паспорта дисертаційного дослідження

Логіко-методологічний паспорт є наскрізним індивідуальним завданням курсу. Мета -- сформувати цілісну, логічно узгоджену та обґрунтовану модель власного дисертаційного дослідження. Паспорт погоджується з науковим керівником і оцінюється у два етапи (до 15 балів кожен).

Рекомендований склад паспорта:

1. Тема дисертації та обґрунтування її відповідності спеціальності 053 Психологія.
2. Наукова проблема та обґрунтування актуальності (з покликанням на не менше ніж 15 джерел, зокрема міжнародних).
3. Об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження.
4. Визначення ключових понять і класифікація основного конструкту.
5. Загальна та часткові гіпотези; таблиця операціоналізації.
6. Методологічні засади дослідження за рівнями методології.
7. Таблиця «завдання – метод – очікуваний результат».
8. Аргументаційна карта центральної тези за моделлю С. Тулміна.
9. Перелік загроз валідності та способів їх контролю.
10. Проєкт положень наукової новизни, теоретичного і практичного значення; логічна схема структури дисертації.

Критерії оцінювання паспорта (30 балів): логічна узгодженість елементів категоріального апарату (до 5); коректність визначень, класифікацій і гіпотез (до 5); обґрунтованість актуальності (до 5); доказовість аргументації (до 5); коректність положень новизни (до 5); якість захисту (до 5).

5. Банк завдань для модульних контрольних робіт

Модульна контрольна робота виконується у письмовій (тестовій) формі й охоплює матеріал відповідного змістового модуля. Кожен варіант формується з тестових завдань закритої форми, завдань на відповідність і відкритих (проблемних) завдань. Оцінювання – до 15 балів за кожну МКР.

Модульна контрольна робота 1 (змістовий модуль 1, теми 1–4)

Частина А. Тестові завдання закритої форми (оберіть одну правильну відповідь).

1. Методологія науки – це: а) сукупність методик дослідження; б) вчення про принципи, форми і способи наукового пізнання; в) історія науки; г) опис процедури експерименту.
2. До конкретно-наукового рівня методології належать: а) принципи діалектики; б) системний підхід; в) принципи та методи певної науки; г) техніки збору даних.
3. Зміст поняття – це: а) сукупність предметів, що ним охоплюються; б) сукупність істотних ознак предметів, відображених у понятті; в) назва поняття; г) приклад.
4. Помилка «коло у визначенні» полягає в тому, що: а) визначення надто широке; б) визначуване пояснюється через саме себе або через поняття, яке через нього визначається; в) визначення заперечне; г) визначення метафоричне.
5. Закон достатньої підстави вимагає: а) несуперечності суджень; б) щоб кожна істинна думка була обґрунтована; в) тотожності понять; г) вибору однієї з двох альтернатив.
6. Об'єкт дослідження – це: а) частина предмета; б) процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення; в) мета дослідження; г) метод.
7. Предмет дослідження співвідноситься з об'єктом як: а) ціле і частина; б) частина (аспект) і ціле; в) рівнозначні поняття; г) не пов'язані поняття.
8. Основна вимога до наукової гіпотези: а) бути очевидною; б) бути принципово перевірюваною (фальсифікованою); в) збігатися з думкою керівника; г) бути сформульованою як питання.

9. Операціоналізація – це: а) проведення операції над даними; б) переведення теоретичного поняття у спостережувані й вимірювані показники; в) формулювання мети; г) статистична обробка.

10. Нульова гіпотеза стверджує: а) наявність ефекту; б) відсутність відмінностей або зв'язку; в) напрям ефекту; г) причинний зв'язок.

Частина Б. Завдання на відповідність.

1. Установіть відповідність між рівнем методології (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний) та його змістом.

2. Установіть відповідність між законом логіки (тотожності, суперечності, виключеного третього, достатньої підстави) та його формулюванням.

3. Установіть відповідність між елементом категоріального апарату (проблема, об'єкт, предмет, мета) та прикладом формулювання.

Частина В. Відкриті (проблемні) завдання.

1. Проаналізуйте наведений категоріальний апарат дослідження та виявіть порушення логічної узгодженості.

2. Виправте помилки в трьох наведених визначеннях психологічних понять і обґрунтуйте виправлення.

3. Сформулюйте перевірювану гіпотезу до наведеної проблеми та операціоналізуйте її змінні.

4. Поясніть відмінність між науковою та статистичною гіпотезою на прикладі власного дослідження.

Модульна контрольна робота 2 (змістовий модуль 2, теми 5–8)

Частина А. Тестові завдання закритої форми (оберіть одну правильну відповідь).

1. Індукція – це умовивід: а) від загального до часткового; б) від часткового до загального; в) до найкращого пояснення; г) за аналогією.

2. Абдукція – це: а) повна індукція; б) умовивід до найкращого пояснення спостережуваних фактів; в) силогізм; г) спростування.

3. Метод єдиної відмінності (Дж. С. Мілль) застосовується для: а) опису явища; б) встановлення причинного зв'язку шляхом порівняння випадків, що відрізняються однією обставиною; в) класифікації; г) визначення понять.

4. Теза в доведенні – це: а) аргумент; б) положення, істинність якого обґрунтовують; в) спосіб зв'язку аргументів; г) висновок опонента.

5. У моделі С. Тулміна «підстава» (warrant) – це: а) дані; б) загальне правило, що пов'язує дані з твердженням; в) заперечення; г) висновок.

6. Помилка «post hoc ergo propter hoc» полягає у: а) хибній дилемі; б) висновку про причинність лише на підставі послідовності в часі; в) підміні тези; г) аргументі до особи.

7. HARKing – це: а) метод аналізу даних; б) формулювання гіпотез після ознайомлення з результатами з поданням їх як попередніх; в) реплікація; г) метааналіз.

8. Внутрішня валідність характеризує: а) можливість узагальнення результатів; б) обґрунтованість висновку про причинний вплив незалежної змінної; в) надійність методики; г) статистичну потужність.

9. Положення наукової новизни рівня «удосконалено» означає: а) результат отримано вперше; б) розвинено й уточнено відомий результат; в) результат запозичено; г) результат має лише практичне значення.

10. Висновки дисертації мають: а) повторювати вступ; б) відповідати поставленим завданням і спиратися на отримані результати; в) містити нові гіпотези без обґрунтування; г) містити лише цитати.

Частина Б. Завдання на відповідність.

1. Установіть відповідність між видом умовиводу (дедукція, індукція, абдукція, аналогія) та прикладом.

2. Установіть відповідність між логічною помилкою (поспішне узагальнення, хибна дилема, підміна тези, аргумент до авторитету) та її описом.

3. Установіть відповідність між видом валідності (внутрішня, зовнішня, конструктна, статистична) та загрозою їй.

Частина В. Відкриті (проблемні) завдання.

1. Побудуйте аргументаційну карту за моделлю С. Тулміна для наведеного висновку дослідження.
2. Виявіть логічні помилки в наведеному фрагменті обговорення результатів і запропонуйте коректне формулювання.
3. Запропонуйте три альтернативні пояснення кореляційного результату і способи їх виключення.
4. Оцініть коректність наведених положень наукової новизни та переформулюйте їх.

6. Перелік питань до заліку

Залік виставляється за результатами накопичення рейтингових балів упродовж семестру. Наведений перелік питань слугує орієнтиром для систематизації та самоперевірки знань, а також використовується під час складання заліку здобувачами, які не набрали необхідної кількості балів.

1. Наука як система знання, вид діяльності та соціальний інститут.
2. Критерії науковості знання.
3. Методологія науки: поняття, функції, рівні.
4. Методологічні принципи психологічного дослідження.
5. Методологічна культура дослідника.
6. Поняття: зміст, обсяг, види; відношення між поняттями.
7. Визначення понять: види, правила, помилки.
8. Поділ і класифікація понять: правила та помилки.
9. Судження: види та відношення між судженнями.
10. Основні закони логіки та їх значення для наукового тексту.
11. Наукова проблема і проблемна ситуація.
12. Актуальність дослідження та способи її обґрунтування.
13. Об'єкт і предмет дослідження: співвідношення, типові помилки.
14. Мета і завдання дослідження: вимоги до формулювань.
15. Логічна узгодженість категоріального апарату дослідження.
16. Гіпотеза: поняття, види, функції.
17. Вимоги до наукової гіпотези; принцип фальсифікованості.
18. Гіпотетико-дедуктивний метод.
19. Наукова і статистична гіпотези; нульова та альтернативна гіпотези.
20. Операціоналізація понять і змінних.
21. Дедуктивні умовиводи та їх роль у науковому пізнанні.
22. Індуктивні умовиводи; повна і неповна індукція.
23. Методи встановлення причинних зв'язків Дж. С. Мілля.
24. Абдукція та умовивід за аналогією.
25. Статистичний умовивід і межі узагальнення результатів.
26. Доведення: структура, види.
27. Спростування: способи.
28. Модель аргументації С. Тулміна.
29. Логічні помилки в науковій аргументації.
30. Когнітивні упередження дослідника та способи протидії.
31. Методи емпіричного рівня дослідження.
32. Методи теоретичного рівня дослідження.
33. Умови причиново-наслідкового висновку.
34. Види валідності висновків та загрози їм.
35. Наукова новизна: рівні та вимоги до формулювань.
36. Теоретичне та практичне значення результатів.
37. Логіка формулювання висновків дисертації.

38. Логічна структура дисертації доктора філософії.
39. Структура наукової статті (IMRAD) та її логіка.
40. Логіко-методологічна характеристика власного дисертаційного дослідження.